

SEĆANJA ING. MIŠE DANONA

Napad na Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine zatekao me je na odsluženju dječakog roka u Skoli za rezervne inženjerijske oficire u Šapcu. Opšte rasulo bivše jugoslovenske vojske osetilo se i u školi. Čekao se dolazak Nemaca u Klenak, selo preko Save, da bi se sa školom, usiljenim maršem krenulo na Cer i odatle preko Zavlake i Krupnja do Bajine Bašte. U Bajinoj Bašti nam je komandant škole major Aleksandar Jovanović održao "patriotski govor" i rekao da nas lišava "obaveze prema kralju i otadžbini", da bacimo puške u Drinu i odemo svojim kućama. On je to prvi i učinio, skinuo oficirske epolete i otišao. Nemci su tada zarobljavali samo oficire. Nas šestorica iz Bosne, srećući već ranije naše vojnike bez šinjela i cokula, odlučismo da se s puškama probijemo do kuća. Većini je to i uspjelo. Mene na prilazima Sarajeva uhvate Nemci i odvedu u zarobljenički logor u Sarajevo, odakle sam ubrzo prebačen u logor u Beograd. Iz logora sam češće izlazio na rad po Beogradu. Tada sam prvi put počeo da razmišljam o bektstvu. Bila je već praksa da se po povratku sa rada i porad budnih nemačkih stražara jedan ili dvojica zarobljenika ne vrate. U sporazumu sa nemačkim stražarima, prevodioci su /a i ja sam bio prevodilac/ već kod vrata, gde se zbog prebrojavanja muvalo dosta zarobljenika, lažno prijavljivali puno brojno stanje. Tako nije bilo ni odgovornosti ni poštovanja režima zbog begunaca. Ova se praksa bežanja stalno upražnjavala. Na radnom mestu bila bi negde skrivena civilna odela. Zarobljenici bi iskoristili pogodan trenutak da se presvuku, a onda bi nestali. Odela su postavljali partijska organizacija i pojedini građani. I meni je jednom dok smo radili na Cukarici prišla jedna devojčica i rekla gde se nalazi skriveno odelo. Preneo sam to drugom zarobljeniku. Ja sam tada već imao drugi plan. Na ovaj način je pobeo Beogradjanin Marsel Ruben /mislim da se tako zvao/.

Upravo se pripremao neki spisak zarobljenika. Kao prevodilac i tumač, saznao sam da se popis zarobljenika i njihovih zavičajnih mesta radi zato da bi se zarobljenici sa područja koja je okupirala Italija, predali Italijanima. Prijavio sam se kao Miša Danić iz Splita. Svoje pravo ime Moric Danon prilagodio sam prilikama. Bilo

je opasno zvati se Moric.

Transport je ubrzo bio oformljen i mi smo krenuli na jug preko Kragujevca i Kraljeva. Bio sam dodeljen kao tumač nemačkim sprovodnicima voza. Putem smo sretali više nemačkih vojnih ešelona koji su išli na sever. Na vagonima je kredom pisalo: "Mutti, backe Kuchen, wir kommen dich besuchen" /"Majko peci kolače, dolazimo ti u posetu"/. Nemač, sprovodnik našeg ešelona objasnio mi je da ovi idu na odmor. Na putu nas je zatekao 22. jun. Čuo sam kasno uveče za objavu rata Sovjetskom Savezu. Bilo mi je jasno kuda su išli.

Nekoliko dana kasnije, dugačka kompozicija sa zarobljenicima, uglavnom iz Crne Gore i Dalmacije, zaustavila se u Kosovskoj Mitrovici. U italijanskom zarobljeničkom logoru u Kosovskoj Mitrovici, vladao je sasvim drugi režim. Obezbedjenja i stražara je bilo vrlo malo. Ocenio sam da će biti lako pobeći. Međutim, saznao sam od drugih zarobljenika da se tu vrlo malo ko zadržava duže. Potrebno je dati generalije i za dan-dva dobija se propusnica. Tako je i bilo i ja sam sa italijanskom propusnicom krenuo preko Čačka i Užica za Sarajevo. Na putu sam vojničku uniformu promenio za civilno odelo i posle nekoliko dana stigao u Sarajevo.

U Sarajevu je počeo ustaški teror. Svakodnevnog maltretiranja i pojedinačna ubistva Jevreja i naprednijih gradjana, bila su redovna pojava.

Kod kuće u Sarajevu, ustaše su već popisale moju majku i četiri sestre. Stavili su im žute trake.

Ja sam se krio i vreme provodio u traženju puteva i veza za napuštanje Sarajeva. Tako je došla i noć 3. septembra 1941. godine. Bila je to prva velika racija i masovno hapšenje Jevreja iz Sarajeva. Zahvatilo je to baš i moju ulicu, pa sam sa celom porodicom uhapšen i posle deportovan u logor Kruščicu kod Travnika. Sprovodnici su komandovali: "Muškarci levo, žene desno". Bile su dve velike barake. Između njih velika ograda. Komanda je došla iznenada i ljudi nisu mogli čak ni da podele stvari koje su poneli. Neko od mojih mahnuo je maramom. Nisam poverovao da se zauvek opraštamo. Sledećih noći iz ženskih baraka čula su se zapomaganja i jauci. Bili smo razdvojeni žicom.

U logoru Kruščica počelo je sistematsko maltretiranje i izgladnjivanje. Jevrejska opština iz Sarajeva je doduše dva ili tri puta donosila pakete, ali smo od njih dobijali samo budjav hleb.

Posle mesec dana, žene su iz tog logora odvedene u Loborgrad, među njima i moja majka i četiri sestre s decom. Bilo je to i poslednje vidjenje, jer su sve stradale: moja majka Mirjam rođj. Levi, rodom iz Zvornika, stara 53 godine, i sestre: Paula stara 28 godina, Anica stara

23 godine, Rikica stara 20 godina i Lenka koja je imala samo 16 godina.

Mi muškarci smo odmah posle toga prebačeni u logor Krapje i posle kraćeg vremena u logor Jasenovac.

Uvrstili su me u grupu koja je izlazila na rad izvan žice. Pravili smo nekakav Nasip, koji po svemu sudeći, nije bio ničemu namenjen.

Jednoga dana, bio sam već skoro izgubio orijentaciju o vremenu, ustaše su po običaju došle na Nasip, da "vrše nadzor". Njihovo "nadgledanje" sastojalo se u tome, što su gvozdanim šipkama udarali logoraše iz sve snage gde god su stigli.

Kad su otišli, moj zet Mihael Papo, trgovac iz Sarajeva, ostao je da leži, licem okrenut prema ilovači. Video sam samo jednu crvenu mrlju u njegovoj gustoj crnoj kosi. Pokrili smo je nečijom prljavom maramicom. Umro mi je nekoliko trenutaka kasnije na rukama dok smo ga prenosili u logor.

To je bio samo detalj strahota Jasenovca u 1941. i 1942. godini. Prvi zatočeniци iz sabirnih logora, iz Krapja, Lepoglave, Zagreba, Sarajeva, svih krajeva bivše NDH, dopremljeni su na svoje poslednje prebivalište vozovima u teretnim vagonima sabijeni kao stoka, kolima ili peške. Zatočenik je morao odmah da shvati da je samo broj bez vrednosti, nešto bez značaja. Cilj ustaša je bio da se zatočeniци na sve moguće načine uništavaju: psihički, moralno, fizički. Svi postupci su bili usmereni na to da se u čoveku ubije svako dostojanstvo. Sve metode, počevši od hapšenja, pa do odvođenja u logor, svodile su se na to da se u zatočeniku skrši svaki otpor, da se on obezvređi u tolikoj meri da se i sam oseća kao niže biće. Zatočenik - logoraš nije za ustaše predstavljao čoveka. U Jasenovcu, koji će u analima naše istorije ostati svedočanstvo najsramnijeg i najstrašnijeg uništavanja čoveka, bio je razradjen specijalan sistem, režim i tretman zatočenika. Ustašama je bilo skoro jednostavnije ubiti čoveka, nego napraviti bilo šta drugo. Zatočeniци su bili izloženi nasiljima tih brutalnih, primitivnih i okrutnih ljudi. Oni nisu posedovali nikakve humane osećaje, a fašistička ideologija im je usadila i razvila surovost, niskost i nečovečnost. Pred ustašama su zatočeniци danima i nedeljama živjeli u stalnom strahu, očekujući smrt i gledajući bespomoćno kako oko njih nestaju svakodnevno njihovi najbliži, kako nestaju njihovi drugovi i prijatelji s kojima su doterani u logor, njihovi sapatnici. Gledali su kako smrt nemilice odnosi živote zatočenika, pitajući se samo kad će i na njih doći red.

Nikad neću zaboraviti kako su ustaše u Jasenovcu proslavljale Božić decembra 1941. godine. Izveli su sve zatočenike u stroj. Bio je to "nastup". Trenutak koji je značio smrt. I niko nije bio siguran da će ga baš tog na-

stupa smrt mimoići. A ako ga je i mimoišla, sutra će ga već sigurno sačekati. Sa puškama i mašinkama uperenim u zatočenike ustaše su proslavljale praznik. Jednog po jednog zatočenika su klali pred "nastupom". Kame su im bile krvave; krv je potocima tekla. Tekla je ona posle svako-dnevno da se ne zaustavi do kraja rata.

Nov nastup. Ljubo Miloš, najsiroviji među surovima, proba novu ustašku mašinku. Naredjuje prebrojavaj-nje postrojenih zatočenika i svaki dvadeseti izlazi pred stroj. U ovom jezivom razbrajanju prozvanih na smrt, bio sam sedamnaesti. Trideset ljudi stajalo je tog nastupa pred Ljubom Milošem. A on je redom, hladnokrvno svakog od njih prikivao za zemlju mecima svoje nove mašinke. Tride-set ljudi ležalo je tog nastupa u lokvi krvi jedan pored drugog, jedan preko drugog. Miloš je bio zadovoljan, mašinka funkcioniše besprekorno.

Dobro je funkcionisao i "malj", vrhunsko ustaško tehničko dostignuće za ubijanje ljudi. To je jedin-stveni izum Jasenovca. Na jednom malo uzvišenijem mestu iznad Save, nesrećna žrtva je dobijala udarac maljem po glavi. Zdrobljene lobanje žrtva je padala u Savu i reka je dalje nosila samo leševe.

U takozvanoj "Kuli", ženskom delu logora, jase-novačke filijale, Stara Gradiška, u toku leta 1942. god. bilo je zatvoreno preko 400 žena, mladih i starih, bez hrane i vode, bez upotrebe ma kakvih sanitarnih uređaja, zatvorenih u prostorije koje su mogle da prime jedva polovinu zatočenica. Sedam dana trajala je agonija. A onda osmog dana vrata su se otvorila i ženama su dali kuvanu kukuruznu kašu. Kuhinja je bila u muškom delu logora. Znali smo da se priprema hrana za zatvorene zatočenice i iz svojih bednih zaliha, dodavali smo u kazan u kome se kuvala kaša, po komadić slanine dugo i brižljivo čuvane i skrivane, po komadić hleba. A pre nego što će kazan odneti u ženski deo logora, gledali smo sa užasom: u kazan ustaše sipaju dva džaka soli, dva džaka na upola manje hrane. Izgladnele žene jele su kašu. Sve do poslednje poumirale su u toku dana i noći u najstrašnijim mukama.

Koristeći iskustva Aušvica, ustaše su danima pripremale jednu prostoriju u krugu logora, kako su tvrdili, prostoriju za dezinfekciju.

Ova je prostorija bila brižljivo oblepljena da ni najmanji dašak vazduha ili svetlosti ne prođe u nju. To je u stvari bila gasna komora. U njoj su završavala deca od tri, pet, sedam, osam godina, deca Srba i Jevreja, deca koja su ostala bez roditelja. A sva deca koja su dospela u logor, bila su već samim tim bez roditelja. To su bila deca na čijim je roditeljima Ljubo Miloš možda probao mašinku ili čiji su roditelji prošli kroz mesto gde su ih čekali malj i Sava.

Na kapiji Jasenovačkog logora, na ulazu u ovo

mesto strave i užasa, stajao je natpis: "Radni logor - Jasenovac".

Kako je izgledala radna akcija, kako je izgledao odlazak na rad iz jasenovačkog logora i njegov povratak?

U rane jutarnje časove, odlazila je kolona zatočenika u pratnji ustaša. Odlazilo ih je u kolonama po 400-500 zatočenika. Izvodili su se besmisleno teški, iscrpljujući radovi: krčenje šuma, podizanje nasipa, prevlačenje tereta bez ikakvog smisla. U logor se posle višerasovnog rada od jutra do večeri, bez ikakve hrane ponekad vraćao jedva deseti deo zatočenika, pa često ni toliko, već samo pratioci - ustaše. Radne jedinice su ostajale tamo u baruštinama, bivale uzidane u nasipe koje su gradile, gde je ko pao tu je i ostao, ili su se valjale u mutnim talasima Save.

Prodrle su u javnost vesti o strahovitim zločinima i o masovnom ubijanju u Jasenovcu. Jedna Međunarodna komisija Crvenog krsta došla je 1942. godine da se na licu mesta upozna sa "pravim" stanjem stvari. Vršene su pripreme za njihov dolazak. Svi bolesni i iznemogli zatočenici bili su pobijeni, barake očišćene. Ostali su samo oni koji svojim izgledom nisu ulivali sumnju da se sa njima rdjavo postupa. A takvih nije bilo mnogo. Rečima nisu mogli ništa da izraze, jer nisu ni imali prilike da nešto kažu. Komisija Crvenog krsta je prošla i otišla. Kakav je izveštaj podnela i kome, nikad nisam saznao. Ali ono što Komisija nije saznala, jeste da je njen dolazak prouzrokovao hiljade pobijenih, masovnu smrt u logoru. Akcija Crvenog krsta, koja je trebalo da bude plemenita, donela je gorke plodove, pretvorila se u svoju suprotnost.

Izneo sam samo nekoliko svojih stravičnih uspomena.

Jedno vreme sam bio na radu u jasenovačkoj crtaoni. Sa mnom je bio i slikar Danko Ozmo. Ispisivali smo natpise na drvenim tablicama i hartiji. Januara ili februara 1942. godine, bio sam odveden u Staru Gradišku. Bio im je potreban inženjer za održavanje vodovodnih instalacija i mašina u logoru.

U logoru u Staroj Gradiški sam vrlo rano počeo da razmišljam o bekstvu.

Jednom sam u pratnji ustaše - stražara, išao u Banja Luku, da vidim koje bi mašine trebalo prebaciti iz jedne radionice cipela u logor u obučarsku radionicu.

Medjutim, ovom prilikom nisam imao nikakvih mogućnosti za bekstvo. Kad sam se vratio u logor, sreo me je lekar dr Leon Perić, takodje zatočenik iz Sarajeva, i upitao zašto nisam pobeo? Odgovorio sam mu, da nisam imao nikakve prilike, jer su me stalno čuvali, a i da sam pobeo, loo zatočenika bi po ustaškoj normi bilo ubijeno

za odmazdu. Na to je dr Perić spremno odgovorio: "Makar ja bio jedan od te stotine, drugi put beži, vidiš da odavde niko živ neće izaći".

Više nisam video dra Perića. Stradao je u nekom od mnogobrojnih gubilišta.

Misao o bekstvu me više nije napuštala.

Prvo sam mislio da bežim kroz kanalizaciju. Sa nekoliko drugova, već sam bio u dogovoru o bekstvu.

Zbog velikog broja zatočenika u logoru, koji nije kao bivši zatvor bio predviđen za toliki broj zatočenika, kanalizacija se stalno začepљivala. Ustaškom nadporučniku Nemetu, koji je rukovodio stručnim poslovima u logoru, predložili smo da gradimo veći presek odvodnog kanala do Save, kako bi se rešilo pitanje začepљavanja. Tako je izgrađen kanal toliko visokog profila da se kroz njega komotno moglo ići. Verujem da taj kanal i danas postoji. Bekstvo kroz kanal zahtevalo je preplivavanje Save kako bi se begunci dokopali Bosne, gde je po pričanju bilo partizana. Preplivavanje Save je za nas, fizički jako iscrpljene, bilo vrlo teško, pa smo došli na drugu ideju.

Ozarila me je jedna vest. Moj školski drug iz gimnazije Miloš Katić, pobjegao je iz Jasenovca. Ubio je ustašu koji ga je sprovodio na rad izvan logora. Trebalo je samo izmisliti dobar razlog za izlazak iz logora.

Tih dana je moj poznanik iz logora, Moric Romano doznao da mu je pobjegla žena iz logora u Djakovu. Bio je to povod za razgovor o našem bekstvu. Rastali smo se u najmanju ruku kao da smo već na slobodi. Pouzdan je bio i Solomon Katan, vodoinstalater, sa kojim sam zajedno radio i spavao. Znatno veći i snažniji od nas dvojice, predstavljao bi udarnu snagu trojke.

Više od trojice nije smelo da nas bude. Po nekim svojim pravilima, ustaše su davale samo jednog pratioca na trojicu logoraša. Ukoliko su izvan logora išla četvorica zatočenika, onda su ih pratila dvojica ustaša.

Iskoristili smo dan kad je nadporučnik Nemet bio odsutan, jer je on jedini imao uvid u stanje na radovima, da dobijemo propusnicu za nas trojicu i ustašu-pratioca do Bosanske Gradiške. Kao razlog smo naveli da idemo da demontiramo neki motor iz mlina. Nikakav konkretan mlin nismo znali a nikad pre u Bosanskoj Gradiški nisam ni bio. Poneli smo alat: čekić, klješta, ključeve navodno za rad, a u stvari da nam to posluži kao orudje za ubijanje ustaše. Prešli smo preko pontonskog mosta u Bosansku Gradišku i izašli iz grada. Ustaša se odmah počeo nečkati da ne želi da ide daleko i pitao je gde je taj mlin. Ubedjivali smo ga da nije daleko. Kad više nije išlo, na ugovoreni znak smo ga napali. Katan ga je udario čekićem po glavi. Gladovanje i strah oduzeli su snagu Katanu. Ustaša je još uvek stajao. Skočili smo na njega. Katan ga je po dru-

gi put udario. Ustaša je promumlao... "Sve ću vam reći.." i tek je nakon trećeg udarca pao. Dotukli smo ga kundakom njegove puške, perorezom koji je imao Romano, i nogama. Sklonili smo ga s puta iza živice. Imali smo u planu da se jedan obuče u ustašu i da nas prati, no to nam nije uspelo, jer su se pojavili neki seljaci. Uzeli smo mu samo bombu i odšrafili je i bili spremni da letimo u vazduh sa prvim ko pokuša da nas legitimise. Bili smo zadovoljni da smo se bar na jednom od tih krvoloka osvetili za nedela koja su počinili. I ovo je bila prednost ovakvog načina bekstva.

Neposredno pre nas, pokušalo je bekstvo konopcima preko zida 8 zatočenika, ali su ih uhvatili i strahovito mučili pred svim zatočenicima, dok nisu izdahnuli. Pretili su da će tako svako da prođe, jer kako je onda govorio ustaški nadporučnik Majstorović: "Iz logora se ne može pobeći". Da bi se donekle obezbedio, ako nas uhvate, tražio sam od ing. Emerika Bluma, koji je kao zatočenik radio sa mnom, a imao je veze s ambulantom, da mi da neki otrov. On mi je zaista doneo neku tabletu. Ing. Blum je kasnije preplivao Savu i pobegao. Kad smo se posle rata, 1945. godine prvi put sreli, pričao sam mu da još čuvam onu otrovnu pilulu koju mi je dao pred bekstvo. Iako je već bilo prošlo nekoliko godina, oblio me je hladan znoj, kad mi je rekao da je to bila neka vrsta aspirina, a ne otrov.

Išli smo ceo dan krijući se i izbegavajući naselja. Hteli smo na Kozaru, jer smo čuli da tamo ima partizana. No, ne poznajući put, zalutali smo i tek uveče smo se orijentisali po jednom putokazu za selo Razboj. Oko ponoći stigli smo do neke veće reke. Predložio sam da pređemo reku, zametnemo trag i tako onemogućimo poteru psima. Sumnjali smo da to nije ponovo Sava, i da se ne vratimo na hrvatsku stranu; po brzini a i širini reke, ipak smo zaključili da je to sigurno Vrbas. Imali smo sreće da smo brzo našli čamac. Iako bez alata, tek tada smo ustanovili da smo ga u onom strahu ostavili, katan je uspeo da oslobodi katanac. Ostavili smo njega uz čamac, a nas dvojica smo otišli do prvih ograda da izvučemo neke letve umesto vesala. Uz lavež pasa koji nas je dobro uplašio, jedva smo uspeli da izvučemo dve daske. Katan je uz čamac našao jednu dužu motku pa smo se ukrcali i krenuli. Nevešti u veslanju uz slaba vesla dosta smo se mučili dok smo stigli do druge obale. Predložio sam da pustimo čamac da se ne bi znalo mesto gde smo prešli. Neko primeti da smo se vratili na istu obalu. Dugo smo se vrteli na reci, pa je i to bilo moguće. Setih se iz zemljopisa toka Vrbasa, pa sam znao da smo u koliko smo prešli, morali biti na desnoj obali. Klupčetom hartije koje smo bacili u reku, uverili smo se da smo zaista na desnoj obali. Obala je bila peskovita i ličila na sprud, pa smo u onom strahu posumnjali da nismo možda na nekom rečnom ostrvu. Posle izvršenog izvidjanja i uverenja

da smo sigurno na drugoj obali, pustili smo čamac i uputili se da nadjemo neku kuću i hrane jer nismo ništa jeli za sve vreme. Pred zoru ugledali smo jednu usamljenu kuću. Obrijali smo se, oprali i malo odmorili, pa smo se kad se razdaniilo, uputili do kuće. U kući smo srećom zatekli samo baku s decom. Od nje smo saznali da ustaša u selu nema, i da sad nema ni četnika, a da je pre neki dan vodjena borba. Uputila nas je kod nekog izbeglice iz Banja Luke, koji je trebalo da nam da bolja obaveštenja. Bilo je to selo Nožičko. Izbeglica iz Banja Luke, po zanimanju brijač, primio nas je vrlo lepo i nahranio. Reče da je bio zaposlen kod nekog Jevrejina. Savetovao nas je da se sklonimo sa tog sektora, jer pripada četniku Bundali i da se prebacimo na sektor Forkape koji, koliko on zna, ima sporazum s partizanima. Odnos četnika i partizana, bilo je to decembra 1942. godine, nije nam uopšte bio poznat zbog potpune odsečenosti od sveta dok smo bili u logoru. Poverovali smo mu i kako nam direktnu vezu s partizanima nije umeo da da, našao je kola i prebacio nas u Srbac u štab Forkapin. Preporučio nas je kapetanu Janjiću /koji je bio u uniformi kapetana bivše jugoslovenske vojske/, tadašnjem načelniku Forkapinog štaba. Janjić je telefonom pitao u Kobaš Forkapu šta će s nama, a ja sam kroz slušalicu čuo kad mu je Forkapa rekao da nas primi. Odredio nam je sobu u selu i rekao da se iz sela ne smemo udaljavati. U kancelariji kod Janjića nas je ispitivao i proveravao naše podatke o logoru neki Rudi, koji je potvrdio Janjiću naša izlaganja rekavši da govorimo istinu. Prisustvo Rudija i ograničeno kretanje učinili su da sam se odmah osetio nesigurno. Žena Forkapina i njena deca, pastorčad Forkapina, brat i sestra Vidović, su me pozivali da im pričam o logoru. Vidovićevi su bili naklonjeni partizanima i kod njih sam prvi put slušao radio stanicu "Slobodna Jugoslavija". Od njih sam saznao da oni pretpostavljaju da je Rudi, koga tih dana više nije bilo tamo, četnički špijun kod ustaša, dok sam se ja plašio da je upravo suprotno i zato sam tražio mogućnost da uhvatim što pre vezu s partizanima. Vidović me je povezo s četničkim kurirom Batom, /to ime je dobio jer je bio zastupnik "Bate" iz Borova u Srpcu/ koji je takodje bio naklonjen partizanima. Bata je upravo išao do partizanskog štaba, navodno zbog pregovora Forkape za zajedničke akcije. Zamolio sam ga da izvesti partizane da želimo preći k njima. Pri povratku rekao mi je da su odgovorili da znaju za nas i da ne brinemo. Drug "Bata" je docnije bio u partizanima. Sreo sam ga u 11. divizionu 1943. godine.

Jednog dana došao je kod mene kapetan Čerenjić iz četničkog štaba da igra šaha. U igri mi je rekao da uveče s jednom četom ide u akciju i da će se predati partizanima pa ako hoćemo da idemo s njima. Bojao sam se da je to provokacija i nisam prihvatio ponudu. On je medjutim stvarno otišao partizanima. I njega sam posle sreo u štabu I divizije.

Jedne večeri posle nekoliko dana došao je kod

nas u sobu četnik Morača i rekao da će kod nas spavati. Nismo znali šta to treba da znači. Oko 10 sati uveče, mi uopšte nismo spavali, došla su još dva četnika i htela da govore nasamo s Moračom. On im je rekao da slobodno govore pred nama. Četnici su mu tad rekli da su se njihovi povukli iz sela, jer dolaze partizani pa šta, da rade. Rekao im je da ostanu sa nama. Bilo mi je jasno da želi da se preda. Došla su tako posle još 3 četnika. Oko ponoći, čuli smo kucanje na prozoru i naredjenje: "Otvoraj". Otvorili smo. Posle naredjenja: "Ruke u vis" pitali su koga ima unutra. Rekao sam da smo nas trojica odbeglih logoraša i 6 četnika. Rekli su nam da uzmemo njihove puške i da izađemo.

Bili su to delovi Prve proleterske brigade.

Iste noći, partizani su napustili selo, i mi s njima a i brat i sestra Vidović. Seku Vidović sam sreo još jednom 1943. godine u centralnoj Bosni, a njen brat je poginuo u četvrtom bataljonu Prve proleterske.

Po dolasku u štab brigade, neko nas je saslušavao i proveravao naša kazivanja. Posle uobičajenih generalija, kad sam izjavio da sam studirao u Beogradu, upitao me koga poznajem od beogradskih studenata. Više nego slučajno, među prvima sam pomenuo Mijalka Todorovića. "Da li zaista poznaješ M. Todorovića, da li bi i on tebe poznao?" nekako me je začudjeno pitao islednik.

Mijalko Todorović je bio moj kolega s fakulteta, a tada komesar I proleterske brigade. Kad sam nedvosmisleno potvrdio odgovorio, saslušanje je prekinuto. Islednik je posle telefonskog razgovora rekao da me odvedu kod Plavog.

Razumljiva je bila moja velika radost, kad su me doveli kod "Plavog" i kad sam u njemu prepoznao Mijalka Todorovića.

Izneću još jedan interesantan detalj. Na ulicama Prnjavora, sreo sam sa znacima komesara čete onog Rudija iz četničkog štaba. Reče mi da je bio partizanski izvidjač kod četnika i da je on o nama izvestio partizane. Više ga nisam sreo, ne znam da li je živ i kako se preziva.

Beograd, 1972.

Dipl.ing. Mišo Danon